

LUKÁTS János
Rendezte:
Zsurzs Éva

S akkor megjelent a televízió. Bevonult lakásunkba, megállt szobánk sarkában (vagy éppen a szoba közepén), világitani kezdett (feketén-fehéren), aztán megszólalt kéretlenül és tolakodóan. Aztán odaültünk elé és néztük, ahogy mozog a hatalmas készülék kicsi homlokán a kép, mint a moziban, de mégis egészen másképpen. Bámultuk és néztük, szidtuk és még többet néztük. Hamarosan ő lett a lakásban a kegyosztó, aki megszabta a család napi időrendjét, pihenését, szórakozását. Új szokások köszöntöttek a világra: a televíziózás korszaka.

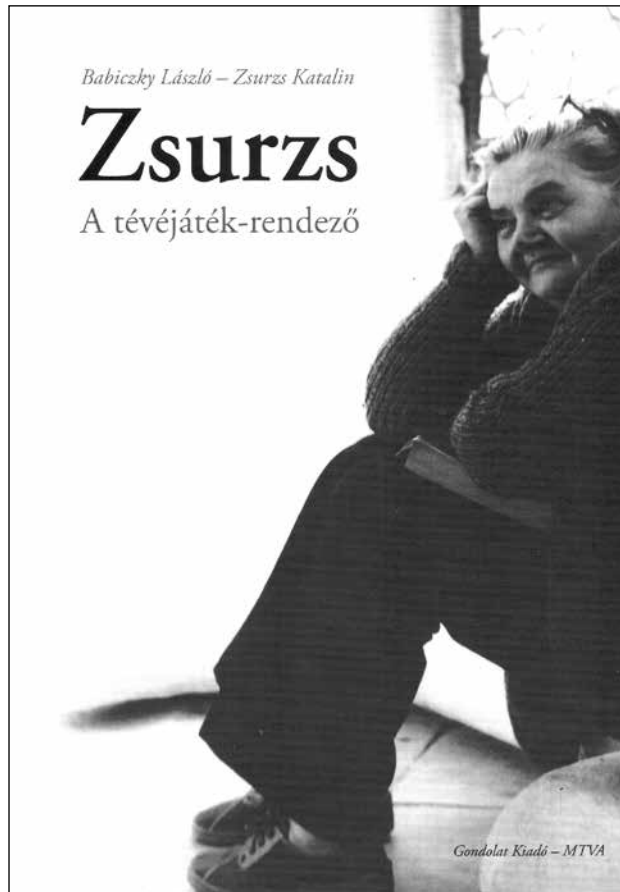
Pedig a televízió, mint szervezet, nem volt ekkor még igazi nagyhatalom, Magyarországon a Rádió egyik osztálya, saját műsorterv és műsorkészítők nélkül. A „műsortervezők és -készítők” egyike az akkor harmincas évei elején járó Zsurzs Éva volt. Ez 1957-ben történt. Zsurzs csepeli „munkáskáderként” került a Rádióhoz, ami a korban (az 1950-es években) jelentős lendítőt erőt jelentett. Az amatőr színjátszással szinte gyermekfejjel ismerkedett meg, a szakmát pedig a Rádióban tanulta – például a nagyhírű rendezőtől, Cserés Miklós doktortól. Hamar felismerte az új eszköz páratlan lehetőségeit a közönség megszólításában, az irodalmi értékek modern megvalósításában és az új formájú szórakoztatásban.

Amit az amatőr színészetben és a hangjátékban megismert, hamarosan a tévéjátékban tudta kamatoztatni. Új volt ez a műfaj, a szabályait, lehetőségeit ekkor, a hőskor

éveiben Magyarországon „Zsurzs és csapata” dolgozta ki. Zsurzs Éva nem műsorszerkesztési főnök akart lenni, „csak” rendezni akart. A néző és a televíziókészülék kapcsolatában nem jelenik meg a színház ünnepélyessége, hiányzik a mozinézők közössége. A televízió „házhöz jön”, a néző egyedül (vagy családi körben) nézheti, mindenféle előkészítés nélkül – közben kimegy kávéát főzni, sört kortyol vagy telefonál. A műsor mintha a néző egyetlen személyéhez szólna, a néző meghitt kapcsolatba kerül a tévével, szereplőit (a műsorvezetőket és a neves színészeket is) „testközelből” ismeri meg. Zsurzs Éva, a rendező, megérezte, hogy a tévének ezeket az adottságait és a tévénézésnek ezeket a körülményeit figyelembe kell venni a sikeres tévés produkció létrehozásában.

A tévéjáték más lett, mint a színházi előadások közvetítése, és más, mint a filmgyárban vagy a terepen készült mozifilm. A képernyő határt szabott egy sor művészi eszköznek, közeli helyszínekre és kevés szereplőre szűkült, a színész is kevesebb eszközt használhatott, mint a színpadon, de az arcjáték, a kéz vagy a szem nagyobb szerepet kapott. A tévéjáték – kézműves mesterség.

Zsurzs a csapatmunka híve volt, ebben a rendező, az operatőr, a dramaturg, a rendezők és a kiszolgáló háttérszemélyek folyamatos együttműködésére volt szükség, az önállóságra és a közös célra – humorra és (gyakran) egy jó esőkabátra. Zsurzs Éva kiváló színészgárdát toborzott produkciói-

hoz, egyeztetni tudta a mű céljait, a színész személyiségét és a saját elképzelését a tervezett tévéjátékról. A színész – a lehetséges határok tiszteletben tartásával – belevihette személyiségét a szerepbe, ezért Zsurzs filmjeihez mindig örömmel szerződtek. Epizódsszerepekre is elsőrendű művészeket hívott, és ők emlékezetes alakításokkal hálálták meg a felkérést.

Rendezői pályafutása során Zsurzs Éva száznál jóval több produkcióban vett részt, a tévéjátékok száma – a könyvben közölt filmográfia tanúsága szerint – megközelíti a kilencvenet. Emlékeztetek a magyar irodalom klasszikus műveiből készült feldolgozások, a 19. századiak közül Csokonai *Tempefőije*, Kisfaludy *Csalódásokja*,

Vörösmarty *Csongor és Tündéje*. A 20. század kezdetén keletkezett írások közül került ki Móricz *Barbárokja*, Krúdytól az Őszi versenyek. A kortárs írók művei közül néhány kiragadott példa: Tamási Áron novelláiból, Déry Tibor, Szabó Magda, Örkény István műveiből lett tévéjáték. Egy másik vonulat a történelmi művek iránti érdeklődése, amely olyan műveket hozott létre, mint Mikszáth Kálmántól a *Fekete város* vagy a *Különös házasság*, *A koppányi aga testamentuma* Fekete Istvántól, a *Felelet* Déry Tibortól, vagy az *Abigél* Szabó Magdától. A külföldi szerzők közül említsük meg Hašek, Csehov, Tolsztoj vagy éppen Szophoklész egy-egy művét, amelyek színezik az évtizedek alatt elkészült tévédrámák palettáját.

A fordulatos cselekmény és a közérthetőség mindig elsőrendű szempont volt Zsurzs rendezéseiben, került a túlzott elvontságot vagy a kevesekhez szóló, nehezen érthető „megtöprengtetést”. A szereplők jellemének megformálásában többnyire napjaink nézőinek ízléséhez, gondolkodásmódjához igyekezett közelíteni, ez a művek sikerének az egyik titka. „Televíziós meséivel” nemzedékeket ültetett a képernyő elé, és igényes szórakozást, feltöltődést, katarzist kínált nézőinek. Legnagyobb sikerű, többrészes filmjeinek vetítése idején valósággal „elnéptelenedtek az utcák”, a *Fekete város* vagy az *Abigél* többszöri ismétlésének máig tartó, változatlan sikere mutatja, hogy Zsurzs jó szemmel választotta meg művei témáját, a néző ízléséhez és rokonszenvéhez tudta alakítani filmjeit, a művek bonyolításával pedig hétről-hétre ébren tartotta a néző érdeklődését.

A kötet képeket és kritikákat közöl korabeli újságokból, tájékoztat a Zsurzs-filmek külföldi sikeréről, az elnyert számos díjról, magyar és idegen nyelvű méltatásokból ad bőséges ízelítőt. A filmek gyártásának menetéről is beszámol alkalmanként, így szinte jelenlévő szemlélői lehetünk, hogy miként válik egy irodalmi mű forgatókönyvvé, a forgatókönyv pedig tévéfilmmé, mindez a rendező, az operatőr és a színészek – no meg az időjárás és időnként a szerencse – közreműködésével. Megállapíthatjuk továbbá, hogy az 1970–80-as évek film- és tévékritikái szikárabbak, rövidebbek, de bizony gyakran szakszerűbbek és szigorúbbak voltak, mint manapság.

Ami a humort illeti, az is gyakran előkerült a Zsurzs-filmekben, néha egész filmek hangulatát lengte be a vidámság, mint például az *Otello Gyulaházán*, a *Só Mihály kalandjai*, *A helység kalapácsa* vagy a *Fekete város* számos jelenetében, máskor a szatíra nyomja rá bélyegét a film szellemére, hangvételére, mint például a *Beszterce ostromában*.

Munkatársak, színészek vallomásait is tartalmazza a kötet, némelyik önálló ta-

nulmányként jelent meg Zsurzs Éváról (a Thurzó Gáboré), másik interjúbeszélgetés részleteként hangzott el. Közülük sok az új művészeti eszközről: a televízióról, az új művészeti ágról: a tévédrámáról, a rendező sajátos feladatköréről, a színész és a létrehozott mű kapcsolatáról szól, vagy akár a történelmi filmek (*Zrínyi*, *Névtelen vár*) emberformáló szerepéről. De még akár egy szigorú (?) leánykollégium mindennapjairól, a vívás „tudományáról”, a lovak szeretetéről, a hitelesség külső és belső jeleinek a megteremtéséről is szólnak az emlékezesek.

A könyv bevezetéseként a rendezőnő színésznő-leánya, Zsurzs Katalin személyes hangulatú beszámolót oszt meg az olvasóval a sok ágból összeszövődött család történetéről, amely igazi 20. századi történet, sok buktatóval, néhány sikerrel, amelyek mintha egy sikeres életpálya felé vezetnének.

A könyv tanulmány értékű zárófejezetét Babiczky László írta, aki Zsurzs Éva segédrendezőjéből, asszisztenséből lett idővel televíziós rendező, a Magyar Televízió történetének egyetemi előadója és krónikása, Zsurzs Éva életművének nemcsak alapos ismerője, de a tévérendezés elméleti és gyakorlati értoje és művelője.

Az olvasó, aki a könyvet forgatja (és kelő számú évvel rendelkezik), a korabeli képek láttán, a korabeli kritikák olvastán szinte újra átéli a negyven-ötven évvel ezelőtti estétet. Az újdonságnak számító televíziókészülék előtt a várva-várt folytatásos filmre várva, a filmekben örökifúnak megmaradt, jól ismert színészeket látva pedig elgondolkozhatunk, hogy milyen múlthatatlan értéket, szórakozást és szép perceket is szerzett neki (nekünk) az egyébként oly sokat ócsárolt televízió!

(Babiczky László – Zsurzs Katalin: *Zsurzs. A tévéjáték-rendező*. Gondolat Kiadó – MTVA. Budapest, 2016. 160 o. ISBN 978-963-693-631-0)